

5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с фр. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
6. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.
7. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. – Л.: Наука, 1976. – 255 с.
8. Большакова Н.І. Мовне оформлення модусних категорій (на матеріалі листування М. Цветаєвої і Б. Пастернака): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київ. держ. пед. ін-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1993. – 22 с.
9. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Избранные труды: Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1975 – С. 53-87.
10. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
11. Гак В.Г. О категориях модуса предложения. Предложение и текст в семантическом аспекте. – Калинин, 1978. – 164 с.
12. Гак В.Г. Прагматика, узус и грамматика речи // Иностр. языки в школе. – 1982. – № 5. – С. 11-17.
13. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
14. Карасик В. Язык социального статуса. Социолингвистический аспект. Прагмалингвистический аспект. Лингвосемантический аспект. – М.: Гнозис, 2002. – 333 с.
15. Ломтев Т.П. Предложение и его грамматические категории. – М.: Изд-во МГУ, 1972. – 199 с.
16. Сусов И.П. Прагматическая структура высказывания // Языковое общение и его единицы: Сб. науч. тр. – Калинин: Изд-во Калинин. гос. ун-та, 1986. – С. 7-11.
17. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988. – 654 с.
18. Черемисина М.И., Колосова Т.А. Очерки по теории сложного предложения. – Новосибирск: Наука, 1987.-197 с.
19. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: Монографія. – Чернівці: Рута, 2002. – 271 с.
20. Шмелёва Т.В. Социальный аспект смысла предложения // Русский язык за рубежом. – 1981. – №. 2. – С. 62-66.
21. Шмелёва Т.В. Смысловая организация предложения и проблема модальности // Актуальные проблемы русского синтаксиса. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – С. 78-100.
22. Шмелёва Т.В. а Семантический синтаксис.– Красноярск: Изд. Красноярск. ун-та, 1988. – 54 с.
23. Dubois J., Dubois-Charlier F. Elements de linguistique française: syntaxe. – Paris, 1970. – 196 p.
24. Pottier B. Linguistique generale. – Paris, 1974. – 265 s.
25. Roulett E. Syntaxe de la proposition nucleaire en français parle. – Paris, 1969. – 198 s.

УДК 398.22(477)+821.161.2

ТЕНДЕНЦІЯ ТРАКТУВАННЯ ДОХРИСТИЯНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ І ЗАСНОВАНОГО НА МІФОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕННЯХ ФОЛЬКЛОРУ ДАВНЬОУКРАЇНСЬКИМИ ЛІТОПИСАМИ, ДЕРЖАВНИМИ ІНСТИТУТАМИ

Тищенко О. О., асистент

Слов'янський державний педагогічний університет

Однією з потужних гілок духовного дерева загальнолюдського культурного розвитку є й українська культура, у віках творена міфологією. Було б помилкою вважати, що вона творилася та функціонувала

тільки в дохристиянські часи, отже, росла, жила і плодоносила у всесвіті, дійшовши у формі народних звичаїв, обрядів та уявлень про природу та світ аж дотепер.

Ключові слова: міфологія, фольклор, літопис.

Тищенко О.О. ТЕНДЕНЦИЯ ТРАКТОВАНИЯ ДОХРИСТИАНСКОЙ МИФОЛОГИИ И ОСНОВАННОГО НА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ ФОЛЬКЛОРА ДРЕВНЕУКРАИНСКИМИ ЛЕТОПИСЯМИ, ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ИНСТИТУТАМИ / Славянский государственный педагогический университет, Украина.

Одной из мощных веток духовного дерева всеобщего культурного развития является украинская культура, столетиями создаваемая мифологией. Было бы ошибкой считать, что она создавалась и функционировала только в дохристианское время, то есть росла, наполнялась жизненной силой, приносила плоды во всём мире, дойдя в форме народных обычаев, обрядов и представлений о природе, о мире и до наших дней.

Ключевые слова: мифология, фольклор, летопись.

Tyshchenko O.O. TENDENCY OF INTERPRETATION OF PRE-CHRISTIAN MYTHOLOGY AND FOLKLORE OF ANCIENT UKRAINIAN BASED ON MYTHOLOGICAL PRESENTATIONS BY CHRONICLES / Slavyansk State Pedagogical University, Ukraine.

One of the powerful branches in spiritual tree of general cultural development, is the Ukrainian culture which was created by mythos logy for ages. It would be a great mistake to consider, that it was created and was operating only in pre-Christian period, was growing, filling with life power, bearing fruit in the whole world and came in a shape of folk customs, rituals and conceptions about the nature and world up to these days.

Key words: mythology, folklore, chronicle.

У духовній скарбниці українського народу одне з чільних місць належить міфорелігійному світоглядові. Ця тема до недавнього часу залишалася поза увагою науковців. Сучасний аналіз «вищої» міфології—пантеону слов'янських божеств — та міфології «нижчої» (демонології) розпочався лише від середини 60-х років ХХ ст., коли формувалася «міфологічна» концепція, тобто дослідження вірувань та повір'їв зводилися до єдиної системи міфорелігійних уявлень. На той час для вивчення міфологічних джерел уже було створене Міжнародне товариство, діяла фінська школа, а в 1973 р. питанням демонології була присвячена міжнародна нарада у Фрайбурзі. Величезний пласт робіт, які віддзеркалюють міфорелігійний світогляд українського народу, і сьогодні залишаються раритетами. Рукописні матеріали української етнографічної літератури розпорошені по різних архівах. Протягом тривалого часу вони були важкодоступними навіть фахівцям. Це стосується, зокрема, праць І.Франка, М.Маркевича, П.Іванова, В.Милорадовича, В.Гнатюка та інших відомих дослідників. «Ніхто з читачів не стане, мабуть, заперечувати, що ця зустріч з давньоукраїнськими богами та демонологічними образами («чистою» та «нечистою» силою) є для нас і цікавою, і корисною: наш погляд у минуле, ніби з допомогою історичного телескопу, сягнув у ту глибину часу, яка була і є малодоступною, сповненою таємниць та загадок. І ми збагачуємося духовно, єднаємося душами з далекими поколіннями наших предків», — робить висновок красзнавець Г.Дем'янчук. Навіть незначна прогалина етнокультурної інформації призводить до збідніння духовності народу.

1998 року в Литві відбувся Світовий конгрес етнічних релігій, на якому ухвалено декларацію, де говориться: «Кожна країна і кожен народ мають свої власні локальні релігії (національну віру, світогляд, міфологію, фольклор і т. ін.), які відображають їхнє світобачення, історичний розвиток і виробляють Божественне ставлення до Природи свого краю та Закони праведного життя... Висловлюємо загальну нашу позицію у світі, що ґрунтується на нашому спільному історичному досвіді: адже нашим етнічним чи язичницьким релігіям у минулому завдано значних втрат, страждань і знищення їх світовими релігіями, які вважають себе єдиними претендентами на істину... Ми віримо, що світанок нової ери, індивідуальної та інтелектуальної свободи й всебічного обміну думками дасть нам можливість почати нове відродження наших власних духовних коренів, щоб повернути втрачену спадщину» [1; с.20].

Справді, дуже шкода, що в історії цієї багатющої спадщини більше сумних сторінок. Це стосується і нас, українців. Осягнути велич нашого етнічного духу можна лише за умови пізнання міфорелігійної свідомості, яка поєднує минуле, нинішнє й майбутнє життя народу. Донедавна міфорелігійний світогляд традиційної (дохристиянської) віри слов'ян здебільшого вивчався досить однобічно і в основному ототожнювався з народною демонологією, походження якої виводили із середньовічних уявлень. Безперечно, демонологія виявилася найживучішою, окремі її елементи, зокрема це стосується повір'їв та вірувань, у народі зберігаються й дотепер. Проте у зв'язку з двовір'ям як формою існування відмінних релігійних систем деякі поняття і нині не є чіткими. Прикладом може бути біс. У полемічній літературі це назва духів, які були колись ангелами, але не зберегли своїх чеснот і зрадили Бога. Тому їх стали ототожнювати з «нечистою силою». Разом із тим, за дослідженнями деяких учених, у давніх українців Біс був одним із божеств; пізніше так стали називати служителя язичницького культу, якому доручено запалювати священний вогонь на жертівнику. І такі випадки непоодинокі. Отже, без вивчення найдавніших міфорелігійних уявлень предків реконструкція значної частини первісних міфів неможлива.

Основними чинниками постання усіх світових релігій є анімізм, тотемізм та магія. Вірування давніх українців мають у собі всі ці ознаки. Зокрема це стосується календарних звичаїв, обрядів, повір'їв, казок, легенд, замовлянь, загадок. Історико-фольклорний та етнографічний матеріал, праці відомих учених, дослідників, інші джерела не лише України, а й Польщі, Білорусі, Росії, Болгарії, Німеччини, Індії, Греції, прибалтійських країн підводять до висновку, що українська міфологія не тільки одна з найдавніших у Європі, а й у світі. Доказом може бути хоча б те, що ця багатюща духовна скарбниця (окрім міфології, це й способи будівництва святилищ, творіння скульптур, винайдення меандрового орнаменту та багато іншого) виникла за чотири, п'ять, а можливо й більше тисячоліть до античного світу. Ми захоплюємось античною міфологією, недооцінюючи, а більшою мірою не знаючи, що своєю земною і людською міфопоетичною красою міфологія наших предків набагато перевищує панський вишук античної творчості. У греків один лише титан (навіть не бог!) Прометей іде до людей та приносить їм вогонь, за що був жорстоко покараний мешканцями Олімпу. В античній міфології пантеон богів та героїв досить чіткий. У давній Україні не було подібної визначеності: те, що тільки-но починалося в Києві, було вже завершено в Афінах та Римі. І шкода, що рання візантійська віра зруйнувала той розквіт, заборонивши предкам їхніх богів, народні звичаї та обряди, численні свята, стародавні колядки, щедрівки, веснянки, купальські пісні. Нова ідеологія запроваджувалася далеко не методами переконання. За словами Нестора, князь Володимир видав наказ: «Якщо не прийде хто завтра на річку — хай то багатий, чи бідний, чи нужденний, чи раб, — буде мені ворогом» [1; с.23].

Первинна міфологія упродовж століть була незатребуваною. Церковна влада послідовно викорінювала давні традиції, насаджуючи на народні обряди, звичаї, пісні свої канони і вірування. Найбільшого гоніння зазнало стародавнє духовенство — волхви. Судячи з історичних джерел, вони не раз виступали проти церковної влади. Після прийняття християнства жерці-волхви подалися в ліси. Разом з ними пішли й ті, хто не хотів залишити віри предків. Волхви володіли вражаючими знаннями з астрології, медицини, географії, будівничої справи. Вони вміли ворожити по Сонцю, Місяцю і зорях, птахам, тваринах тощо, створили вчення про Всевидюче Око — пришельця з далеких світів — і пояснили, хто творець Всесвіту, Неба і Землі. Стародавні мудреці є авторами книг «Острологія», «Звездочот», «Громовик», «Колядник», «Волховник», «Травник» та багатьох подібних, які не дійшли до нас. «Слово о полку Ігоревім» (XII ст.) та «Велесова книга» (IX ст.) — то найдавніші писемні пам'ятки. У «Велесовій книзі» подаються відомості про походження слов'ян, їхніх богів і героїв. А ось думка О.Потебні: «Адже коли б не заховалось «Слово о полку Ігоревім», можливо, хтось би вивів з того, ніби в слов'ян не було народної поезії». Іван Огієнко (у церковному сані митрополит Іларіон) ніби доповнює: «Світогляд автора був чисто анімістичний — уся природа в «Слові» жива, горю людини тут співчувають і квітка, і дерева, і птахи, і людина тут говорить з природою, як з живою істотою» [2; с.13].

Поступово волхви розчинилися в народі, ставши знахарями, ворожбитами, чаклунами і таким чином зберігаючи знання і досвід попередніх поколінь. Послідовниками стародавніх жерців можна вважати, зокрема, верховод колядників. Не минаючи жодної хати, парубоцька коляда, славлячи божество зимового Сонця, яке народжується, збираючи дари для спільної жертви Сонцю, бажає кожному дому достатку, багатства її урожаю. Фрагменти такого ритуалу ще й тепер можна бачити в багатьох поселеннях України. Нині на Коляду, тобто на Різдво Сонця, коли потрібно приносити жертву світилу, її приносить кожен за себе або старійшина в родині, який виконує роль жерця. Отож можемо констатувати, що за тисячоліття язичницька обрядовість поступово перемістилася в родинне середовище! Боротьба з дохристиянськими віруваннями тривала століттями. Так, у 1628 р. московська влада видала указ, щоб «календы б и овсеня и плуги не кликали». Проти традиційної обрядовості в кінці XVI ст. особливо завзято виступав відомий проповідник Іван Вишенський. У посланні до князя Острозького він вимагав: «Коляди з міст та сіл ученням виженіть... «Щедрий вечір» з міст і сіл у болото заженіть, нехай із дияволом сидить... Волочільне по великодні з міст та сіл виволікши, утопіте... Купала на Хрестителя утопіте і огненне скакання відкиньте». Таким чином виникло двовір'я — співіснування язичницького і християнського релігійних світоглядів. У листі до стиографа-аматора П.Іванова М.Сумцов писав: «...Збираючи народні перекази, я маю на увазі прояснити для себе і для інших спрямування народного мислення і показати, що народні марновірства та забобони є неминучий результат дії на народ керівних класів суспільства, що народне двовір'я є просто віра, котру ми самі наполегливо навіюємо йому і всіляко підтримуємо в ньому... Правда, і тепер для людини, знайомої з Четьї-Мінеями Дмитра Ростовського, обернення чортів у людей і навпаки не має нічого дивного, проте чи багато читали Четьї-Мінеї? Між тим, у життях святих є багато такого, що ми відносимо до народних забобонів і народної неосвіченості. Було б цікаво, коли б хтось із учених зробив зіставлення так званих народних забобонів з подібними фактами з життєписів святих. Я переконаний, що вийшло б щось повчальне для багатьох, хто звинувачує народ у марновірствах, — можливо, винних довелося б шукати не в селянському середовищі» [2; с.18].

Подібно до свята Коляди, яке стало Різдвом Христовим, і на інші народні свята було накладено церковні: Великдень — Паска; Ярило — св. Юрій; Зелені свята — Трійця; Купало — Івана Хрестителя; свято Перуна — пророка Іллі; свято Рожаниць — Різдва Пресвятої Богородиці; свято Калети — Андрія Первозваного; свято Місяця — св. Василя; свято богині Дани — Йордань. Наприкінці XIX ст. Микола

Лисенко з болем писав про обрядово-календарний цикл пісень, «вимираючих на наших очах через поліцію, попів і свою старшину». Визначні українські вчені О.Потебня, Ф.Колесса, В.Гнатюк, М.Драгоманов, І.Франко намагалися всіляко підносити авторитет народної пісенної творчості, сміливо ставали на її захист.

Настала пора об'єктивніше підійти до розуміння духовного світу давніх українців, починаючи з тих чистих першоджерел, які були основою розвитку всієї великої сім'ї індоєвропейських народів. Це має стати важливим кроком пізнання не тільки історії України, а й історії всього людства. Справді, в напрямку відтворення більш-менш узагальнюючої картини слов'янських міфологічних персонажів не було зроблено чогось помітного, а сама тема практично є невичерпною. Для розуміння духовної культури наших предків чекають на своє глибше дослідження також міфологічні персонажі, про яких читач може довідатися лише з народної творчості. Прикладом може бути бог лісу і лісового шуму, якого автор на основі відповідних джерел називає Шум-Шумлячий. Про нього дізнаємося з зеленосвятських закличних пісень, його свято відзначалося 25 березня, у день пробудження Матері-Землі. Або Колодій, якого автор та деякі інші дослідники вважають богом шлюбу, примирення та взаєморозуміння. Колодій — божество, яке допомагає людині навесні повернути втрачене здоров'я, бо саме тоді людина відчуває загальну втому. Ще не так давно люди запрошували Колодія до себе на гостини, а жіноцтво справляло своєрідне обрядодійство — «колодку» — символ продовження роду, а також частки Світового дерева. І такі випадки непоодинокі, через те наше дослідження не може претендувати на повноту.

Усе на довкіллі було для наших предків одухотворене і сповнене сил. Майже всі природні явища були персоніфіковані. Творилися боги неба, землі, вогню, води, вітру, лісу, поля... Усе на довкіллі мало своє людське обличчя: небо, засіяне зірками; дощ запліднює землю, а земля у свою чергу народжує трави і квіти; у струмків — свій голос... Світло і темрява, тепло і холод, день і ніч, народження і смерть. Із найвіддаленіших часів це не лише початок і кінець, а безконечна боротьба богів: Білобога — бога білого дня — і Чорнобога — злого демона ночі. Чи міг орій-хлібороб не молитися до Сонця, коли в ранішню пору виходив у поле з плугом? А чи коли в небі грім та блискавиця? Безперечно так, бо то ж Перун — бог, який наводить жах на темні сили мороку.

Праведне Сонце, ясний Місяченько та Дрібен дощик — то сам Господь Бог навесні. Велика честь для господаря, що такі поважні гості приходять на Святу вечерю, незважаючи на те, що він — така маленька піщинка в безмежному Всесвіті. Народження богинею Всесвіту премудрою Ладою за дванадцять космічних ночей вогненної трійці: Сонця, Місяця та Зорі — то диво щедрої душі далеких прародителів.

І.Нечуй-Левицький писав: «Всі образи для своєї релігії давні українці мусили брати з природи, котра обгартувала їхнє життя з усіх уся дів... Небо здавалось давнім українцям то полем, то морем, то просто скелям листком, на котрому написані сонце, місяць і зорі; хмари здавалися лісами, дібровами, скелями, ватагою чи турмою овець, товаром; зорі здавалися густими копами на полі або листям на воді; сонце соколом, блискавка терном або терновим вогнем... В українській міфології ми бачимо давні форми сімейного побуту: між колядчаними божествами найясніше й найчастіше виступають: батько-господар, мати-господиня, дочка-панна, син — красний панич. Видно, що український народ любив творити собі богів у найлюбішій формі сім'ї багатого господаря-хлібороба... Християнство перенесло ще один елемент в давню українську міфологію, надавши міфічним богам колорит християнський, замінивши давніх богів на Христа, св. Петра, св. Миколу й Богородицю і змішавши до купи події християнської святої історії і факти міфологічні... Ми не бачимо в народній фантазії охоти до негарних, неестетичних велетенських міфічних образів, до тих величезних, страшних, головатих та рогатих богатирів зі страшними антинатуральними інстинктами, які любить німецька і великоруська міфологія» [2; с.18].

Малодослідженим також залишається уявлення наших предків про язичницького Бога, який існує під різними іменами. Їхня політеїстичність була своєрідною. Предки-сонцепоклонники своїм, незапозиченим шляхом ішли до розуміння єдиного Бога, творця Всесвіту, землі і неба, духів, які населяють довкілля, його так і називали — Бог. Цей корінь знаходимо в іменах великої кількості богів: Білобог, Чорнобог, Стрибог, Дажбог та ін. Бог — назва і божества, і долі, і щастя, яке воно може дати людині. Візантійський історик IV ст. Прокопій Кесарійський писав: «Слов'яни вірують в єдиного бога, творця перунів, єдиного володаря всього світу...» Німецький автор XII ст., Гельмгольд розповідає подібне про західних слов'ян: «Є багато родів ідолопоклонства у слов'ян. Одні своїх божків містять у будованих святилищах; інші божки замешкують ліси або гаї. Деяких зображують з двома, трьома і навіть більше головами. Та, незважаючи на багатьох і різновидих божків, котрим святять поля і ліси, слов'яни не заперечують одного бога в небі, що панує над іншими богами, а сам лиш займається небесними справами. Інші боги зродилися з крові його, і вони тим досконаліші, чим ближчі родом і кров'ю до того найвищого бога богів». Відомий російський славіст О.Гільфердінг ще в XIX ст. слушно зауважував: «Жоден поганський народ у Європі не підходив так близько до однобожжя, як слов'яни; то свідчить про глибину і ясність їх народної мислі. У міфології грецькій, римській, германській земля становила осередок і головну частину світу, а небо залежало від неї; слов'яни ясно уявляли собі всю марність земного світу в порівнянні з небесною безконечністю, а се вказує на більшу силу мислі і на чистоту морального почуття...» [3; с.48].

Безумовно, головною потребою давніх українців були їхні вірування. Усе твориться від верховного Бога, у кожнім явищі — його життєтворючий дух. Пригадаймо такі свята, як Коляда, Великдень, Зелені свята, Купала та інші впродовж року, — то суцільна система, єдиний поетичний організм цілого народу, в якому людина тісно пов'язана з природою. Найдавніший ритуальний календар (II—V ст.) знайдено у селі Мізин, що на Чернігівщині. Річне обрядове коло предки називали Сварожим, що становить основу прадавньої аграрної магії. Вогонь, за народними віруваннями, — найвеличніший дар Сонця-Неба, принесений людям сином могутнього бога Сварога — Сварожичем. Культ священного вогню відомий з V тис. до н. е. Вогонь-Сварожич шанувався насамперед як бог жертвового вогню, що возносить жертву до богів. Живим, чистим, святим, новим, цар-вогнем — так називали вогонь предки-сонцелюби. Сварог — бог вогню, батько усіх богів, владика світу. За міфореалістичними уявленнями протоукраїнців, з початку творення Всесвіту богинею Ладою Сварог викував за 12 космічних ночей ясне-красне коло-Сонце, Місяць, вечірню і ранню Зорю та ще зірки. Свято Сварога — це Різдво світу (25 грудня). Бог Сварог постає в образі зоряного неба. 12 сузір'їв Зодіаку — це 12 титанів Сварога. Сини Сварога звуться Сварожичами. В Іпатіївському літописі (XV ст.) читаємо: «Цар Сонце, син Сварогів, себто Дажбог». Творцем Всесвіту, першобогом, Богом над богами, зачинателем усього живого, творцем та володарем вирію, за стародавніми міфами, вважався бог Род. Культ Рода виник не пізніше II тис. до н. е., продовжував існувати і в Київській Русі. Глава роду людського, за уявленнями предків, мав чотири обличчя, звернені в усі сторони світу, щоб усюди був лад. Земля-Мати — то дружина Рода, якій Бог надає життєдайної сили. Свята (Світла) вечеря, на думку науковців, святкується ще з часів трипільської культури. Свято могутнього Рода приходить до людей із віку в вік уже не одне тисячоліття у дні породин бога Сонця, у перший день Різдва. У Святий вечір весь український люд зустрічає свого Бога найвеличнішою жертвою, первістком плодів земних — хлібом-короваєм. То велика вдячність богу Роду та ще більше зобов'язання перед ним.

Серед знахідок трипільської доби — унікальні жіночі статуетки з дитиною на руках. Відома й значна кількість глиняних фігурок «чародійок» з розписною чарою і «черпаком» — це образи перших чарівниць. Люди зверталися до Великої Матері, молили богиню, щоб дарувала вологу для майбутнього врожаю. Потворниця, потвора... Так у стародавні часи називали жінок, здатних передбачати майбутнє, вмючих чаклувати: закликати весну, забезпечувати ріст чарівного зела, викликати дощ, одним словом, «творити чудеса». Такі чарівки-чарівниці були досить високоосвіченими. Потворницю, як і відьму, вважали «мудрою жінкою». Відьма, відюга — ці слова походять від «відати», тобто знати все. В українських легендах така чарівниця завжди постає цілком земною красунею. Сьогодні нам важко збагнути магію рослин, квітів, кольорів, чисел — усе те багатство, яким колись повсякденно користувалася жінка-чарівниця-мати. Щоправда, після запровадження християнства цей образ набув негативного «потворницького» забарвлення. Відгомонам глибокої язичницької старовини є, зокрема, пряслице, знайдене в Києві 1885 р. На ньому чіткий напис — «Потворин пряслень». За висновками науковців, очевидно, так називали жінку-волхвиню. Із тим далеким часом пов'язана велика кількість оповідок та легенд, зокрема про добування чарівницями цвіту папороті, таїна якого через не одне тисячоліття тримається того первісного кореня наших батьків-дідів, перед яким ми мусимо і нині схилитися.

Образ Богині-Матері з піднесеними вгору руками живе і досі в народній творчості. Його мозаїчне зображення, аналогу якого не має світова культура, уособлює найпрекраснішу богиню предків — Всеєдину Матір Землі. Втілений він на куполі святої Софії у Києві. Оранта-Берегиня — правічний образ українського народу, в якому — щира та добра душа наших батьків-матерів.

Колядки та щедрівки належать до найдавніших народних жанрів. Колядки — величальні пісні на честь створення світу та його вирішальних сил — Сонця, Місяця, зірок, води. Символ Світового Дерева життя, яке породило матір Всесвіту богиню Ладу, а водночас небо, землю і весь світ, є найархаїчнішим. То справді національний духовний набуток українського народу. За народними віруваннями, первічне дерево складене з Золотого Трисуття життя, що є нині символом України; воно також ознаменовує вічну, живу і світлу триєдність бога Сонця. Зокрема, зображення Світового Дерева життя можна бачити на кераміці трипільської культури, як і свастику, що була у предків символом вогню і світла. Винятково цікавими пам'ятками глибокої старовини є колядки про заснування світу павуком. «Ця ідея, мало поширена в колядках, належить до принагідних, але ґрунтовних в українській світогляді та є, мабуть, старшою ідеєю на Україні, ніж інші, про почин світа, призабутою — як давніший спомин», — наголошує К.Сосенко [4; с.63].

Щедрівки — величальні пісні на святі Щедрого вечора, святі народження Місяця і зоряної ночі. У колядках найстародавнішої доби розповідається про створення світу. У них молодий Божич-Сонце порівнюється з золотом як найвищим земним виміром краси. Колядники в це велике свято ходять від хати до хати, славлячи господарів-трудівників, бажаючи їм урожаю і багатства в новому Колі Сварожому на щастя і добро богам і людям. Господар у них порівнюється з Місяцем, а жінка — із красним Сонцем. У колядках відчувається відгомін матріархату, це ж можна сказати й про веснянки, які за традицією були здобутком дівчат, адже хлопці не сміли навіть приспівувати. Саме веснянками юнки поспішали повідомити богів про готовність до подружнього життя, щоби богиня Лада помітила їх, допомогла-

знайти судженого, а бог Сварог викував шлюбну обручку. Магія свята Коляди була спрямована на заклинання врожаю. Це свято було пов'язане з культом Сонця. Йому приносили жертви, пережитками яких є обряд водіння кози. Та найбільшою жертвою Сонцю вважався хліб-коровай. За уявленнями, Сонце в це свято зродилося з золотого яйця, а на Великдень воскресло. Ось чому писанки на Великдень найбільше фарбують у червоний колір та розписують при «живому вогні», бо то найвищі чари від злих духів. Сонцю наші пращури вклонялися з давніх давен, не даремно арабський письменник X ст. Аль-Масуді називав їх сонцепоклонниками. В апокрифі XII ст. «Ходіння Богородиці по муках» серед інших богів згадується бог Сонце. Дружина князя Ігоря Ярославна у «Слові о полку Ігоревім» звертається до Сонця як до божества. Красному Сонцю присвячувались основні обрядові свята — Коляди, Великдень, Проводи, Купала.

Своє літочислення протоукраїнці розпочинали від березня. Усі народні обрядодіїства пов'язувалися з зустріччю весняного Нового року, що має відображення в образній системі різдвяних святкувань з колядниками та щедрувальниками. У природі існує зимове сонцестояння та літнє, весняне рівнодення та осіннє. Це й породило богів рівнодення і сонцестояння. Зимове сонцестояння знаменує свято Коляди, літнє — Купала. Сонцем весняного рівнодення був бог Ярило, осіннього — Світовид. У першу неділю весняного рівнодення святкували Великдень. Великдень вважається найбільшим днем у році, бо саме тоді воскресє бог життя — Сонце, а весь світ після затижної зими возносить хвалу воскресінню, народженню любові, добра, надії, радості життя. Величально-магічні замовляння у весняну пору лунали по всіх куточках України. Міфопоетична душа предка особливо відчутна у таких молитвах: «Добрий день тобі, сонечко яснее! Ти святе, ти ясне-прекрасне; ти чисте, величне й поважне; ти освіщаєш гори і долини і високі могили, — освіти мене, рабу Божу, перед усім миром: перед панами, перед попами, перед царями, перед усім миром — добротою, красою, любов'ю й милощами. Яке ти ясне, величаве, прекрасне, щоб і я така була ясна, велична, прекрасна перед усім миром» [5; с.102].

Якщо зимове сонцестояння символізує народження сили Сонця, бо о цій порі в сузір'ї Кози відкривається «брама богів», то літнє сонцестояння предки прозвали «воротами людей» або, інакше, «воротами пекла». Владикою їх вважався бог Семиярило (літописний Симаргл). Саме тоді бог Купало відзначає шлюб бога вогню з богинею води. Це свято, як і Коляда, від стародавніх часів відоме по всій Європі, тільки під різними назвами. У Густинському літописі (1670 р.) Купало вважається богом земної родючості: «Купало... був богом достатку, як у греків Церера, йому божевільні задля добробуту подяку приносили перед жнивами. Цьому Купалу, бісові, ще й досі подекуди божевільні складають шану, починаючи з червня 23 дня, увечері напередодні різдва Іоана Предтечі, навіть до жнив і далі, таким чином і звечора збирається простолуд обох статей, плетуть собі вінки з духмяних трав або з коріння і, підперезавшись перевеслом, розпалюють вогонь, інколи ж ставлять зелену гілку і, взявшись за руки, бігають навколо вогню, співають пісень, примовляючи Купалом; потім через той вогонь скачуть, тому бісові віддячуючи себе». У письмових пам'ятках XVII ст. також згадується Купало в значенні купання, тому що з цього часу починався сезон купання в річках. Із купальською піччю пов'язана величезна кількість народних вірувань. Воду, як і вогонь, наші предки обожнювали. Земна вода поєднана з небесною — це символ морального і духовного очищення. Дана, Діванна, Діванія, Девонія, Діва — так називали дарівницю небесної вологи, богиню земної води. Разом з вогнем і світлом Сонця Дажбога прийшла вона до людей на Водохрещу в часи народження Всесвіту (12-й день після Різдва).

Дослідник полісько-волинського краю В. Давидюк зазначає: «Дерево життя не може бути вічно зеленим і плодоносити, якщо в нього підірвана коренева система. І не випадково сьогодні всі народи приділяють таку увагу своєму корінню» [6; с.192].

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. — К.: Наукова думка, 2002. — С. 13-34.
2. Балущко В. Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян / В. Балущко. — Львів — Нью-Йорк, 1998. — С. 10-18.
3. Васильєв М.А. Страницы изучения древнерусского язычества в XIX в. / М. Васильєв — Ленинград, 2000. — С. 44-50.
4. Гнатюк В. Колядки і Щедрівки / В. Гнатюк. — Львів: Літопис, 1993. — С. 56-68.
5. Лановик М. Українська народна словесність. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. Лановик, З. Лановик. — Львів: Літопис, 2000. — С. 78-109.
6. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. — К.: Зодіак — ЕКО, 1995. — С. 191-192.